

KRONIKA

Revija slovenskega impresijonizma. XI. razstava Narodne Galerije. 1927. Ljubljana, april—maj, Jakopičev paviljon. — Historična razstava slovenskega impresijonizma je bila že dolgo časa nujna potreba. Saj že prav za prav od Groharjeve smrti pred šestnajstimi leti nekdanji «Savani» niso več nastopili kot idejna skupina. Udeleževali so se sicer kot posamezniki mnogih razstav, vendar s svojimi, sporadično med drugimi, posebno mlajšimi razstavljalci, pojavljajočimi se deli niso več mogli nuditi pravega pregleda svojih stremljenj. Občinstvo, ki njihovih starejših del ni imelo prilike videti zbranih, je zato sprejelo to razstavo z velikim pričakovanjem. Če bi bila prireditelj doslednejše in temeljiteje urejena, bi bil učinek mnogo globlji.

Udeležili so se razstave štirje slikarji, s katerimi sta postanek in porast našega impresijonizma neločljivo zvezana. To so: Rihard Jakopič, Matija Jama, Matej Sternen in Ferdo Vesel. Ta je (rojen leta 1861.) med njimi najstarejši; osem let mlajši od njega je Jakopič. Sternen je bil rojen leta 1870., dve leti kasneje pa Jama. Manjkal je med njimi še eden: Ivan Grohar (rojen leta 1867.). Šele z njegovo obsežno osebnostjo bi bil krog drugov, ki so nastopili ob pričetku našega stoletja, sklenjen. Od ostalih mnogoštevilnih pristašev, ki so se jim brž pridružili, ni nihče dosegel pomembnejše stopnje. Groharjevo delo nam je pokazala v vsej obsežnosti lanska spominska razstava, naloga te pa je bila, da poda pregledno in zgodovinsko verno podobo teh štirih osrednjih stebrov našega impresijonizma.

Čeprav so posamezni med našimi impresijonisti (kot Sternen in Vesel) prav pogosto in z uspehom gojili tudi figuraliko, treba reči, da se je to novo slikarstvo pri nas kakor tudi v inozemstvu najčisteje manifestiralo v pokrajinarstvu. Nekaj let se je skoro zdelo, da je ta slikarska panoga sploh edina, ki je pri nas mogoča. Zato tudi na tem polju najlaže prepoznamo značaj posamezne osebnosti.

Jakopič tudi v pokrajini slika vedno le samega sebe, svoje čuvstvovanje, ki mu je konkretna pokrajina le nekaka slučajna posoda, le dobrodošel okvir, v katerega zajema vidno podobo svoje nevidne duhovne vizije. Tako so njegovi pejzaži v bistvu prav za prav le dematerijalizirani liki prirode, ki naj čutno predstavljajo in tolmačijo umetnikovo duhovno doživljanje. Vsa konkretnost jim je odvzeta, posplošjeni, idealizirani so. Približno isto velja tudi za druga njegova dela. Zato mu tudi pri portretu in žanrski skupini ne gre za točnost v naturalističnem zmislu, ne za objektivno resničnost. Življenje izven sebe podreja posebnim, zgolj umetnostnim zakonom, ki mu jih narekuje potreba, da daje svojim tvorbam tisto izrazitost, ki naj izloči vse nebitveno in slučajno ter ohrani samo ono, kar je večnega in nespremenljivega. Prvotnega impresijonizma kot naturalističnega reproduciranja trenutnih optičnih pojavov pri Jakopiču ni mnogo opaziti, kvečjemu v najzgodnejših delih. Že kmalu se pojavi stremljenje, podati več od površnega optičnega vtisa, barva postane kmalu simbolično sredstvo in končno celo nosilka lastnega, samosvojega življenja brez ozira na njene funkcije v prirodi. Umetniku je poslednji cilj izražanje življenske radosti, ki izvira iz občutka globoke skupnosti človeka z vsem vidnim in nevidnim stvarstvom in ki se manifestira v liričnem, muzikalno ugodnem nastrojenju. To pojmovanje umetnosti je

Jakopiča vedno bolj oddaljevalo od prvotnih izhodišč naturalističnega impresijonizma in ga privedlo k čisto idealističnemu barvno-ekspresivnemu oblikovanju. Z njim se je pričel slovenski impresijonizem, z njim je prešel v ekspresijonizem.

Dočim je Jakopiču glavni cilj iskanje in proučevanje sveta v samem sebi, zasleduje Vesel druge vzore. Zanj — kot treznejšega intelektualca — je glavni problem vidni svet, ki ga obdaja, a naloga v tem, kako verjetno in neokrnjeno poda prirodne pojave v njihovih poslednjih odtenkih. Jakopičeve pokrajine žive svoje lastno, a strogo zakonito življenje (ki je življenje umetnika samega), Veselove skušajo posneti in obnoviti tajno življenje prirode, podati ga tako prepričevalno, da pozabiš na predlogo. Zato se trudi doseči čim otipljivejši plastični, telesni videz, da — ne samo videza, temveč življenje samo. Zato je pri njem pomanjkanje ostro obrisanih kontur posledica drugega hotenja nego pri Jakopiču. Tam je prelivanje barv in oblik izliv stvariteljske volje, poetične duševnosti, ki zasleduje nadčuten, višji cilj, pri Veselu pa je plod izkustva, da strogih obrisov v naravi ni in torej predstavlja le poskus, doseči tudi v tem popoln vtis življenske resničnosti. Vendar silna umetniška potencia običajno premaga težnjo slikarjevo, ki hoče biti le verno in objektivno zrcalo sveta. Individualnost avtorjeva prekvasi in subjektivno preoblikuje predmetno objektivnost.

Drugačna značaja sta Jama in Sternen. Tudi Jamove pokrajine so točne reprodukcije prirode, verne podobe — po njegovem mnenju — nedosegljivega vzora. Zdi se mu, da bi grešil zoper ta svoj absolutni edinstveni ideal, če bi vnesel vanje tudi kaj lastnega življenskega pojmovanja. Zato so njegovi pejzaži, posebno novejši, mnogokrat le rafinirano izvedene vedute okusno izrezanih lepih prirodnih delov. Slikarju je točno podajanje vseh atmosferskih, svetlobnih, barvnih in drugih nastrojenj poglavitna stvar in če se mu posreči v tehnično neoporečni obliki podati estetsko zaokroženo podobo prirode, je dosegel svoj cilj. Jama je predvsem estet, ki ljubi lepoto v naravi. To bi bilo pa premalo za umetnostno izrazitost njegovih slik. Kljub zatajevanju subjektivne čuvstvenosti pogosto preko običajne mirne površine le prodre na dan osebnost in daje slikam izvestno človečansko pomembnost in čuvstveno harmonično obeležje. Jama se je po večini udeleževal na polju pokrajinarstva, upodabljanje človeka ga ni zanimalo v toliki meri.

Sternen se je menda izmed petorice naših impresijonistov najmanj pečal s pokrajinarstvom, ki je že njegovemu hladnejšemu, bolj racijonalističnemu temperamentu manj pri srcu. Njegove pokrajine so premnogokrat brez globine in brez toplega življenja, dasi so podane z veliko virtuoznostjo in z mislim za koloristične efekte. Narava mu je po navadi nema in ga zanima le njena zunanja površina. To skuša obnoviti čisto naturalistično verno s svojo izdelano tehniko, ki pa ostaja običajno popolnoma pasivna napram slikanemu predmetu. Za lepoto mu ne gre, bolj za resničnost, ki pa ni notranja, temveč optična resničnost. V žanrskih scenah in aktih, kjer frapira s sijajno potezo čopiča in ubrano barvo, dosega največje učinke. Značilna je zanj nagla krepka gesta, ki ljubi sočne kontraste in silovito gibanje. V Sternenu je med nami prava impresijonistična manira našla najdovršenejšega predstavitelja. Posebno starejša dela v grupaciji tonov in linij, kakor tudi po razumsko treznem, čisto materijalističnem odnošaju do sveta, spominjajo na tipične sodobne, osobito nemške impresijoniste.

*

Razen pri Jami, ki je razstavil samo nova dela, se je pri ostalih treh precéj jasno pokazalo, kako so se razvijali. Pri tem je posebno očitno dejstvo, da je šel pri Jakopiču in Veselu razvoj v smeri k poglobitvi, k poduševljenju, skratka na vznoter, dočim se je pri Sternenu (in tudi pri Jami) predvsem razvila vnanja tehnična plat. Jakopič je v svojem hotenju, otresti se telesnosti, zašel skoro do tako eterične višine, da se uresničenje njegovih teženj zdi malone nedosegljivo in vnaprej obsojeno na neuspeh.

Od globoko izrazite «študije za svetnika», ki po svoji barvitosti vsebuje v kali že vsega poznejšega umetnika, gre razvoj do čuvstvene melodije «Pravljice», pa k «Cveticam». Tu je en višek Jakopičev, sinteza njegovega kolorizma, obenem pa morda vrhunec slovenskega impresijonizma sploh. Tu je subjektivni lirizem stopnjevan do posplošjenega, očiščenega patosa. «Koncert», delikatna študija boja luči in dneva, ima že drugo perspektivo. V «Trnovem» je okvir pejsaža prekoračen, umetnikova volja gre preko realnosti k višji resnici, k splošnejši, kateri je ta izrez iz nature samo prispodoba. Barva je stopnjevana do samosvoje izrazitosti. Ta simboličnost je s «Savo» dosegla stopnjo resnične monumentalnosti. Drugod — «Na gričku» n. pr. — se nagiba spet k čistemu dekorativnemu slikanju. Namesto dekorativno delujočih, mogočnih barv pa kaže «Pomlad ob Savi» večje približanje oziroma prav za prav tesnejši povratek k narodi in neposrednejše življensko spoznanje. To delo pomeni oživiljenje nekdanjega starega Jakopiča, le globljega in bogatejšega. Jakopič je gotovo najjačja osebnost med našo impresijonistovsko generacijo.

Sternena je vedno bolj zanimalo vprašanje slikarske kvalitete od duhovne vsebine in treba priznati, da je od zgodnjih njegovih del pa do najnovejših premagan ogromen trud in da je dosegel stopnjo tehnične popolnosti, ki mora imponirati. Čuvstveno te poglobitve ni opaziti, prej nasprotno: v njegovi rani pokrajini «Na Ljubljani» je toliko zanj čisto nenavadnega občutja, da ga v nobeni kasnejših, vsaj kolikor je bilo razstavljenih slik, ni več dosegel. Sicer to občutje ni bogve kako samoraslo, temveč bolj odsev dobe in miljeja, iz katerega je delo nastalo, v njegovem opusu je prava rariteta. Topel je «Polakt», v barvah sličen sodobnim Jakopičevim, ena najboljših Sternenovih slik golega človeškega telesa. Tudi «Hodnik» je lep dokaz slikarskega znanja in neke, sicer malce trezne, a prijazne in barvno dobro izražene intimnosti. Od novih del so mi ljubša nedovršena in napol dovršena, skice in načrti, kjer je njegov temperament čistejši in bolj svež, a poteza svobodnejša v poletu in prvotnejša v barvi. Taka je bila manja slika črnolaske «Na kanapeju», kjer je skala barv ubrana na res skladen, ugoden ton. V izgotovljenih kompozicijah pa intelekt neštetokrat popači in pogasi ogenj prvega umetnikovega poleta.

Na razstavi Veselovo delo ni bilo historično jasno očrtano. Vendar je pot od «Polakta», kjer je problem komplicirane osvetljave rešen na vzoren, čudovito plastičen način, in od barvno res fine «Pokrajine» do zadnjih njegovih pejsažev dolg in trudapoln. Vmes je v tonu diskretno umirjena «Svatba», je izrazito romantična, malce literarno vplivana «Osveta» in so novejši portreti. Ponekod želja do eksperimentiranja onemogoča končni rezultat, povsod pa je vidna mogočna slikarjeva osebnost. V malenkostih, kot je pastelna otroška glavica «Savček», je zbrano toliko znanja, ki ni le spretnost čopiča, temveč plod globoko kultivirane umetnikove psihe. Kakor Jakopiča je vedno globlje vrtanje za adekvatnim izrazom večno neutešnega hotenja privedlo tudi

Vesela do problematične stopnje, na kateri je udeležitev eksperimentov skrajno težavna.

Jama je pokazal samo novejšje slike, po večini že znane z zadnjih razstav. Koloristične tehtnosti in umerjenosti njegovim blejskim vedutam ni mogoče odrekati, toda premalo je v njih slikarjeve osebnosti in preveč so le golo, čeprav virtuožno spretno ponavljanje nature. Med najboljše sta spadali barvno lepo ubrani sliki «Jezero II. V snegu» in «Sneg in solnce». Morda je tudi pogosto ponavljanje istega motiva krivo, da njegove pokrajine vplivajo skoro monotono, gotovo je, da so napram onim iz prejšnjih let manj osebne, manj toplo in neposredno občutene, dasi brezdvomno bolje naslikane.

*

Dasi različni po umetnostnem značaju, hotenju in zmožnostih, so se vendar impresionisti spočetka vsaj zdeli kot enoten izraz svoje dobe. Vsi so stremeli za enim ciljem: umetnosti vrniti svobodo. Hoteli so slikati po svoje, kakor so videle njihove oči in kakor je občutilo njihovo srce. Bil je to boj za upravičenost neposrednega, subjektivnega pojmovanja in podajanja življenja, boj za zmago čiste barvitosti, a obenem borba za nova izrazna sredstva. In kot sinovi svojega naroda so se zavedali, da mora njihova umetnost, kot najgloblji izliv njihovega bistva, biti narodna. Prvič v zgodovini slovenske umetnosti se je pojavilo stremljenje cele skupine, da ustvari svojo lastno, narodno umetnost. To je morda najvažnejša njihova zasluga: slovenski impresionizem, ki se je razvil ob francoskem in nemškem, je po svojih čustvenih vrednotah čisto naš.

Med njimi gre po organizatorski zmožnosti prvo mesto Jakopiču. Z njim je razvoj našega impresionizma neločljivo zvezan, z njim se nekako tudi izliva ta struja v umetnost nove dobe. On je bil idejni vodja in središče tega pokolenja, njegov idealni pospeševatelj in zagovornik. O tem, komu gre po umetnostni pomembnosti prvo mesto, je danes, ko razvoj še ni zaključen, težko reči veljavno sodbo. Gotovo je, da je bila Groharjeva osebnost vzgled smotrene in naravnost čudežno skladne umetniške evolucije. Bistvo impresionizma je visoka šola barvne kulture, v kateri so dosegli posamezniki zavidanja vredno stopnjo. Kot celota se je slovensko impresionistično slikarstvo dvignilo visoko nad prejšnje generacije, a v kvaliteti se je vzoru, francoskemu impresionizmu, tesno približalo. Resnica je, da je izza impresionistov v našem slikarstvu propadel zmisel za koloristične vrednote. Na njihovo mesto so stopili drugi momenti, predvsem objektivno plastično pojmovanje predmetnosti in idealistično stiliziranje sveta, ki je popolnoma tuje impresionistom.

Obžalovati je, da je prireditelj kazala znake kompromisa. Pri razstavi, kakršna je bila ta, ki naj bi bila predočila razvoj generacije, bi bilo treba historično razvojni moment mnogo jače poudariti. Tako pa je treba reči, da postajanje impresionizma ni bilo ilustrirano s potrebno in možno nazornostjo. Videlo se je, da so bile starejše tvorbe zbrane brez pravega sistema in le bolj slučajno. Med novejšimi pa tudi ni bilo doslednega ekonomskega merila. Manjkalo je prav mnogo veleznamenitih del, ki bi bila lahko izpolnila vrzeli v razvojni sliki. Jama sploh ni razstavil starejših slik, Vesel je bil le fragmentarno podan, tudi Sternen in Jakopič bi bila lahko historično smotrnejše označena in — kar je važneje — pravilneje zastopana. Če bi bilo pridruženih vsaj par izbranih del Groharjevih, morda tudi Ažbétovih in Petkovškovih, bi bil postanek te umetnostne revolucije, ki je pred enim

pokolenjem razburila našo javnost z dotlej nepoznano strastjo, mnogo umlji-
vejši. Za ocenitev in afirmacijo še neostarele umetniške tvornosti četvorice
impresionistov-veteranov je pa tudi ta pregled nudil dovolj zanimivega
gradiva.
K. D o b i d a.

Ljudska univerza v Mariboru in «Zamišljeni pogledi na naše kulturno življenje» A. Lajovica. — (Konec.) Takisto se mi ne zdi škodljivo, da so igrali nemški umetniki v našem krogu francosko, rusko in enkrat celo nemško godbo. Našemu glasbenemu svetu so se dali na ta način novi, krepki impulzi, ki nas vnemajo za vedno večje oblikovanje lastne individualnosti. — A. Lajovic slabo sodi o našem narodu, če misli, da bodo take prireditve potlačile našo samozavest. Vsi vemo, da smo mlad narod, ki se mora še veliko učiti in mnogo sprejemati, to pa nas mora vzpodbujati le k novim naporom, ki bodo naše lastne moči stopnjevali in nas končno tudi individualizirali, kolikor bo to še sploh mogoče v sedanjem, vedno močnejšem mednarodnem življenju. Gre pa tudi za praktične momente. Kako radi bi bili prepustili izvajanje čeških, ruskih ali francoskih glasbenih komadov Ljubljančanom ali Zagrebčanom. A Ljubljana nam ni nudila nobene pomoči, med tem ko so zagrebški umetniki za nas mnogo predragi. Brez nemške pomoči se vse te prireditve sploh ne bi mogle vršiti in se moramo vprašati: Ali je boljše izvršiti s tujcem kako kulturno dejanje v lasten prid, ali pa čakati na domačine, ki ti često niti ne odgovoré na prijazno vabilo k sodelovanju?

Brez dvoma bi se mogla izvršiti ostrejša individualizacija našega naroda po nekoliko izkonstruiranem načrtu A. Lajovica, a poplačati bi morali tak poizkus s splošnim nazadovanjem na kulturnem in gospodarskem polju. Po takem načrtu bi morda šlo pred sto leti, a sedaj ne več. Smo zdrav in krepak narod, ki se ne ustraši mednarodne tekme. Mnogo smo se naučili od naših bratov Čehov, sledimo jim tudi v vzornem, popolnoma modernem urejevanju naših mednarodnih razmer.

Resnična slabost bi bila, če bi jih urejevali iz ressentimenta, ki bi bil pravo suženjsko čuvstvo. Mi sprejemamo Nemce iz čuvstva naše moči, iz samozavesti — ne pa iz naivnosti in slabosti. — Glede naše nove kulturne orientacije pa se strinjam popolnoma z rezultati A. Lajovica, seveda vedno v luči ideološkega dela svojega odgovora.

Škoda, da se ni seznanil A. Lajovic nekoliko natančneje z našim dosedanjim delom. Prepričan sem, da bi drugače sodil o nas.

Po prevzemu predsedstva «Ljudske univerze» je bila moja prva skrb, da navežem kar najožje stike s sorodnimi institucijami najprej v Sloveniji, v trdnem prepričanju, da podvoji vzajemno delo uspeh našega pokreta. Odziv je bil povsem negativen. Nato sem iskal pomoči pri francoskih in čeških krogih. Na srečo so imeli le-ti znatno več umevanja za naša stremljenja nego naši domači ljudje. Na tej podlagi smo zasnovali in izvedli pred tremi leti velik ciklus znanstvenih in umetniških prireditev iz slovenskega in češkega kulturnega sveta (iz vsakega po 10 do 12 prireditev), pred dvema letoma iz ruskega (zelo uspelo!) in francoskega, a letos smo absolvirali hrvaški ciklus, ki je trajal dva in pol meseca. Za prihodnje leto se pripravlja srbski ciklus. V namenu, da bi navezali kar največ osebni h stikov, smo vabili ljubljanske in zagrebške znanstvenike in umetnike; srečo smo imeli letos posebno s Hrvati. Pripravljamo še poučen izlet v Zagreb in na Plitvička jezera. Vrhu tega smo